

7. Свобода совісті та віросповідання в контексті міжнародних й українських правових актів та релігійних документів (витяги). – Видання друге (допрацьоване і доповнене) / Упорядник, автор передмови і приміток к. філос. н. М. Ю. Бабій. – К., 2006. – 164 с.

8. Султанов А.Р. О свободе совести и ее защите // Религия и право. – 2008. – № 2. – С. 40-43.

9. Тертуллиан К. Апология // Творения Тертуллиана. – СПб., 1849. – С. 60.

10. Хартия основных прав Европейского Союза [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_524.

11. Чарльз Е. Курран. Релігійна свобода і права людини у світі та церкві: християнська перспектива // Релігійна свобода і права людини: богословські аспекти : у 2-х т. – Т. I. – Львів : Свічадо, 2000. – С. 342-369.

Пайда Ю.Ю. Теоретическая концептуализация прав человека и религиозной свободы. Рассмотрены особенности теоретического обоснования прав человека и религиозной свободы с концептуализации данных понятий, выясняются средства и способы соблюдения данных прав человека. Освещена позиция государства и церкви относительно толкования и соблюдения религиозной свободы и прав человека.

Ключевые слова: права человека, религиозная свобода, теоретическая концептуализация, онтологические основания.

Payda Yu.Yu. Theoretical conceptualization human rights and religious freedom. This article is devoted to the peculiarities of theoretical justification of human rights and religious freedom of the conceptualization of these concepts, investigated compliance means and how these rights. Reveals the position of the state and churches in the interpretation and religious freedom and human rights.

Keywords: human rights, religious freedom, the theoretical conceptualization, ontological foundation.

Надійшла до редакції 03.02.2017

Сердюк І.А.

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 340.1

ВІДПОВІДНІСТЬ ПРИПИСІВ ст. 66 ТА ч. 1 ст. 68 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ТЕОРІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПРАВА: АРГУМЕНТИ «ЗА» І «ПРОТИ»

Проаналізовано положення ст. 66 і ч. 1 ст. 68 Конституції України на предмет їх відповідності постулатам теорії реалізації норм права. Наведено аргументи на підтвердження некоректності формулювання законодавцем приписів цих норм, а також запропоновано їх нову редакцію, що узгоджується з теорією реалізації норм права.

Ключові слова: Конституція України, реалізація норм права, форми безпосередньої реалізації норм права, використання, виконання, дотримання.

Постановка проблеми. Метою загальнотеоретичної юридичної науки є не лише пояснення явищ правової дійсності, а також загальних закономірностей їх виникнення, функціонування та розвитку на основі обґрунтованих принципів і теорій, але й втілення наукових досягнень у правотворчу та правореалізаційну діяльність. Досягнення цієї мети вимагає, в тому числі, й оцінки окремих положень чинного законодавства на предмет їх відповідності перевіреним юридичною практикою теоретичним положенням, а також подальшого корегування приписів норм права шляхом внесення до них необхідних змін.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Поняття реалізації норм права, його класифікація, характеристика її форм є традиційними питаннями, що комплексно розглядаються в межах як наукових монографій, так і підручників та навчальних посібників з теорії держави і права.

Вагомий внесок у розробку окреслених вище питань належить таким фахівцям у галузі теорії права, як С. Алексєєв, Д. Бочаров, В. Горшеньов, М. Вопленко, І. Дюрягін, В. Карташов, В. Лазарєв, П. Недбайло, М. Орзіх, А. Піголкін, П. Рабінович, Ю. Решетов, Ю. Ткаченко та ін.

Водночас, питання відповідності приписів ст. 66 і ч. 1 ст. 68 Конституції України постулатам теорії реалізації норм права лише фрагментарно торкався П. Рабінович, здійснюючи доктринальне тлумачення останнього з вищезгаданих правил поведінки.

Метою статті є оцінка аргументів і контраргументів щодо відповідності нормативно-правових приписів ст. 66 та ч. 1 ст. 68 Конституції України загальновизнаним у вітчизняній правовій доктрині положенням теорії реалізації норм права, а також підготовка пропозицій щодо внесення змін і доповнень до цих статей Основного Закону нашої держави.

Виклад основного матеріалу. Досягнення визначеної дослідницької мети вимагає, перш за все, розкриття змісту категорії «реалізація норм права», що є первинною та системоутворюючою в понятійному ряді однойменної теорії. Огляд спеціальної юридичної літератури з досліджуваної проблеми свідчить про те, що вчені, хоча й враховують смислове навантаження слова «реалізація», однак інтерпретують досліджуване нами поняття по-різному. На підтвердження цієї тези наведемо окремі судження правників, які мають відношення до предмету розгляду.

Російський правник М. Вопленко відзначає, що сам термін «реалізація» в юридичній науці розуміється як практичне здійснення, впровадження або втілення права в суспільну практику [1, с. 4]. У самому ж понятті вчений виокремлює три основні моменти або три суттєві ознаки: а) правомірність; б) спрямованість на досягнення цілей правових норм; в) здатність породжувати юридичні наслідки [1, с. 5].

М. Вороніна вважає, що реалізацію правових норм можна визначити як зумовлену правовими приписами правомірну поведінку учасників суспільних відносин [2, с. 405].

П. Рабінович під реалізацією правових норм розуміє здійснення їх приписів у практичних діях (бездіяльності) суб'єктів [4, с. 129].

Категорію «реалізація норм права» А. Колодій інтерпретує як втілення положень правових норм у фактичній поведінці (діяльності) суб'єктів права [5, с. 210].

Аналіз вищенаведених суджень учених про явище правової дійсності, яке складає предмет наукового пошуку, свідчить про те, що його розуміють то як практичне здійснення, впровадження або втілення права (чи норм права) в суспільну практику, то як правомірну поведінку учасників суспільних відносин. Такі підходи взаємодоповнюють один одного і враховують суттєві ознаки поняття «реалізація норм права», що їх виокремив М. Вовченко.

Оскільки норми права, що складають предмет нашого дослідження, розміщені в розділі 2 Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», логічно обґрунтованим вважаємо умовивід про те, що їх дія поширюється на всіх право-дієздатних фізичних осіб, які безпосередньо, тобто без участі держави, здатні реалізувати приписи цих правил поведінки.

Тому наступним кроком на шляху досягнення задекларованої нами дослідницької мети має стати загальнотеоретична характеристика форм безпосередньої реалізації норм права.

За характером поведінки суб'єктів, ступенем їх активності традиційно розрізняють такі три форми безпосередньої реалізації норм права:

1) використання – форма безпосередньої реалізації уповноважуваних норм права, що полягає в активній поведінці суб'єктів, вчинюваній за власним бажанням;

2) виконання – форма безпосередньої реалізації зобов'язуваних норм права, що полягає в активній поведінці суб'єктів, вчинюваній незалежно від їх власного бажання;

3) дотримання (або додержання) – форма безпосередньої реалізації забороняючих норм права, що полягає в пасивній поведінці суб'єктів, вчинюваній незалежно від їх власного бажання.

З огляду на аналіз наведених вище дефініцій загальнотеоретичних категорій «реалізація норм права», «використання норм права», «виконання норм права» та «дотримання норм права», можна зробити такі проміжні висновки, що слугуватимуть своєрідною парадигмою для інтерпретації норм права, закріплених у ст. 66 та ч. 1 ст. 68 Конституції України:

по-перше, для реалізації норм права характерним є діалектичний взаємозв'язок як із приписами правових норм, так і з правомірною поведінкою суб'єктів права, адже у інший спосіб втілити в життя ці приписи, а отже, досягти мети правового регулювання суспільних відносин, неможливо;

по-друге, приписи правових норм є різноманітними за своїм характером (уповноважуваними, зобов'язуваними та забороняючими), тож реалізація норм права, з огляду на такий критерій для класифікації правомірної поведінки, як спосіб її об'єктивації у зовнішньому світі, може здійснюватися як шляхом активних дій, так і бездіяльності;

по-третє, для таких форм безпосередньої реалізації норм права, як використання та виконання характерною є активна правомірна поведінка суб'єктів права, а для дотримання норм права – пасивна поведінка.

Вищевикладене дозволяє виокремити загальну функціональну закономірність, тобто зв'язок, що об'єктивно існує між різними за характером приписів нормами права, формами їх безпосередньої реалізації та різновидами правомірної поведінки суб'єктів за характером їх діяння. Зазначена закономірність може бути відображена у вигляді таких суджень:

1) *уповноважуючі норми права, що закріплюють суб'єктивні юридичні права, втілюються в життя у формі використання людиною своїх можливостей шляхом її активної правомірної поведінки (діяльності);*

2) *зобов'язуючі норми права, що покладають на людину зобов'язання, реалізуються у формі виконання нею суб'єктивних юридичних обов'язків шляхом активної правомірної поведінки (діяльності);*

3) *забороняючі норми права, що містять заборони, реалізуються людиною у формі їх дотримання шляхом пасивної правомірної поведінки (бездіяльності).*

Екстраполюємо сформульовані нами методологічні положення на нормативно-правові приписи ст. 66 та ч. 1 ст. 68 Конституції України.

Аналіз змісту правил поведінки загального характеру, які складають предмет тлумачення: «Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодувати завдані ним збитки» (ст. 66 Конституції України) та «Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей» (ч. 1 ст. 68 Конституції України) [3, с. 333], свідчить про те, що зазначені норми права за характером правових приписів є зобов'язуючими, тому мають реалізовуватися визначеними суб'єктами права шляхом активних дій у формі виконання.

Незважаючи на зазначене аксіоматичне положення, законодавцем в особі Верховної Ради України були вживані словосполучення «кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду ...» і «кожен зобов'язаний неухильно додержуватися ...», що, на нашу думку, не узгоджується з теорією реалізації норм права як в частині різновиду правомірної поведінки суб'єктів права (для виконання характерною є активна правомірна поведінка, а для дотримання норм права – пасивна поведінка), так і форми її здійснення (обов'язки виконуються, а заборон дотримуються).

У контексті досліджуваного нами питання, на особливу увагу заслуговує доктринальне тлумачення ч. 1 ст. 68 Конституції України, автором якого є П. Рабінович. Учений, зокрема, зауважив: «У загальній теорії права зазвичай розрізняють три основні форми здійснення, реалізації дозволяючих, забороняючих і зобов'язуючих юридичних норм: їх використання, виконання й додержання. У коментованому приписі мовиться тільки про останню з цих форм правореалізації. Однак, як відомо, будь-яка забороняюча норма може бути сформульована як норма зобов'язуюча (заборона певної дії – це не що

інше, як обов'язок утримуватися від вчинення такої дії), і навпаки: будь-який юридичний обов'язок може бути переформульовано на заборону (обов'язок вчинити певну дію є, інакше кажучи, заборонаю утримуватися від її невчинення). Тому коментований припис поширюється не тільки на забороняючі, але й на зобов'язуючі юридичні норми, що їх вміщено в Конституції України» [3, с. 334].

Ми не ставимо під сумнів самої потенційної можливості переформулювання окремих приписів Основного Закону Української держави кожним, адже такий процес виходить за межі предмета правового регулювання, оскільки значною мірою підпорядкований законам і правилам логіки. Більше того, міркування вченого враховують наявність двох видів юридичних обов'язків: активного і пасивного типу.

З іншого боку, ефективність такої інтелектуальної діяльності визначальною мірою залежить від рівня правосвідомості фізичної особи. Вважаємо очевидним той факт, що не кожний адресат норм розділу II Конституції України має доктринальний рівень правосвідомості, а отже, здатен пізнати глибинну сутність процесу правового регулювання суспільних відносин.

Більше того, вимога формальної визначеності норм права вимагає чіткості та однозначності формулювання їх приписів, чого не можна сказати про правила поведінки, що складають предмет розгляду.

Висновки. Отже, судження П. Рабіновича з приводу того, що будь-яка забороняюча норма може бути сформульована як норма зобов'язуюча, і навпаки: будь-який юридичний обов'язок може бути переформульовано на заборону, а також висновок вченого щодо поширення коментованого припису не тільки на забороняючі, але й на зобов'язуючі юридичні норми свідчить, щонайменше, про недостатню техніко-юридичну досконалість нормативно-правових приписів, закріплених у ст. 66 та ч. 1 ст. 68 Конституції України, а також необхідність їх корегування на основі вищенаведених положень теорії реалізації норм права.

З цією метою пропонуємо внести зміни і доповнення до ст.ст. 61 і 68 Конституції України та викласти їх у такій редакції:

«Стаття 66. Заподіяння шкоди природі та культурній спадщині заборонено.

Кожний, у разі заподіяння такої шкоди, зобов'язаний відшкодувати завдані збитки.»;

«Стаття 68. Кожний зобов'язаний неухильно виконувати обов'язки, покладені на нього Конституцією України та законами України.

Посягання на права і свободи, честь і гідність інших людей заборонено.

Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності.».

Бібліографічні посилання

1. Вопленко Н.Н. Реализация права: Учебное пособие. – Волгоград: Издательство Волгоградского государственного университета, 2001. – 48 с.

2. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів] / М.В. Цвік, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид.

наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.

3. Конституція України: Науково-практичний коментар / В.Б. Авер'янов, О.В. Батанов, Ю.В. Баулін та ін.; Ред. кол. В.Я. Тацій, Ю.П. Битяк, Ю.М. Грошевой та ін. – Харків: Видавництво «Право»; К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 808 с.

4. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Видання 5 – те, зі змінами. Навчальний посібник. – К.: Атіка. – 2001. – 176 с.

5. Теорія держави і права: Навч. Посіб. / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін.; За заг. ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 368 с. – Бібліогр.: С. – 358–364.

Сердюк І.А. Соответствие предписаний ст. 66. и ч. 1 ст. 68 Конституции Украины теории реализации норм права: аргументы «за» и «против». Проанализированы положения ст. 66. и ч. 1 ст. 68 Конституции Украины на предмет их соответствия постулатам теории реализации норм права. Приведены аргументы в подтверждение некорректности формулирования законодателем предписаний этих норм, а также предложена их новая редакция, согласующаяся с теорией реализации норм права.

Учитывая необходимость корректировки нормативно-правовых предписаний, закреплённых в ст. 66. и ч. 1 ст. 68 Конституции Украины, предложено внести в них изменения и дополнения, изложив ее в следующей редакции:

«Статья 66. Причинение вреда природе и культурному наследию запрещено.

Каждый, в случае причинения такого вреда, обязан возместить причинённые убытки.»;

«Статья 68. Каждый обязан неукоснительно выполнять обязанности, возложенные на него Конституцией Украины и законами Украины.

Посягательство на права и свободы, честь и достоинство других людей запрещено.

Незнание законов не освобождает от юридической ответственности».

Ключевые слова: Конституция Украины, реализация норм права, формы непосредственной реализации норм права, использование, исполнение, соблюдение.

Serdyuk I.A. Accordance of breves of art. 66 and p. 1 of art. 68 of Constitution of Ukraine with theory of implementation of legal norms: pros and cons. While processing this paper the author put an aim to evaluate pros and cons concerning accordance of the normative and legal breves of the art. 66 and p. 1 of the art. 68 of the Constitution of Ukraine with the generally known in domestic legal doctrine provision of the theory of legal norms implementation and also to prepare suggestions as to amending these articles of the main law of our state.

The analysis of the following definitions of the general and theoretical categories as «legal norms implementation», «legal norms use», «legal norms fulfillment» and «legal norms abidance» allows the author to distinguish general functional regularity that is a connection objectively existing between different by their breves' character legal norms, forms of their direct implementation and varieties of lawful behavior of subjects by the character of their act. This regularity may be reflected as the following judgments:

1) *authorizing legal norms that fix subjective legal rights, are put into practice in the form of the use by a person of his/her possibilities by means of his/her active lawful behavior (activity);*

2) *binding legal norms, entrusting a person with an obligation, are put into practice in the form of fulfillment by him/her subjective legal obligations by means of active lawful behavior (activity);*

3) *forbidding legal norms containing prohibitions are put into practice by a person in the form of their abidance by means of passive lawful behavior (inaction).*

Considering these theoretical provisions the author came to the following conclusion:

judgments of Rabinovich as to that that any forbidding norm can be formulated as a binding norm and contrariwise any legal duty may be reformulated as a prohibition and also the conclusion of the scientist as to spreading of the commented breve not only to forbidding but also to binding legal norms witnesses about at least insufficient technical and legal perfection of normative and legal breves, fixed in art. 66 and p. 1 of art. 68 of the Constitution of Ukraine and also about the necessity to correct them basing on aforementioned provisions of the theory of legal norms implementation.

With this aim the following changes and amendments to articles 66 and 68 of the Constitution of Ukraine are suggested:

“Article 66. Infliction of harm to nature and cultural heritage is prohibited.

Each person in case of infliction harm to nature or cultural heritage must repay inflicted harm”;

“Article 68. Everyone must fulfill duties, entrusted by the Constitution of Ukraine and laws of Ukraine.

Encroachment on rights and freedoms, honor and dignity of other people is prohibited.

Ignorance of laws does not release from legal liability”.

Keywords: *Constitution of Ukraine, legal norms implementation, forms of direct implementation of legal norms, use, fulfillment, abidance.*

Надійшла до редакції 16.03.2017

Талдикін О.В.

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 307.1

ПОНТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ КВАЗІДЕРЖАВ

Розглянуто поняття квазідержави у широкому та вузькому розумінні, визначено ознаки відповідно до варіантів розуміння, розроблено класифікацію квазідержав відповідно до певних критеріїв.

Ключові слова: *держава, квазідержава, суверенітет, територія, легальність, легітимність, влада*

Постановка проблеми. Політичні реалії сучасного світу, процеси глобалізації та геополітичне протистояння сприяють активному формуванню різного роду нових систем соціальної організації як на внутрішньодержавному, так і на наддержавному рівні, що, у свою чергу, призводить до необхідності дослідження в контексті сучасної концепції теорії держави вже існуючих державоподібних утворень, висвітлення їх ознак, класифікацію, визначення